

Norsk Militært Tidsskrift

UTGITT AV OSLO MILITÆRE SAMFUND | ÅRGANG 185 NR. 2/2015 KR. 63,-

PALLE YDSTEBØ
Slaget ved Waterloo
– 200 år etter
Side 4

HANS JØRGEN B. WIBORG
Sjøkrigen om Norge,
april 1940
Side 14

IVAR BJØRKLUND
Partisaner i Finn-
mark – om minner og
medaljer
Side 24

ANDREAS WANGBERG
Fra "War amongst the people"
Til "War above the people"?
Side 42

Innhold

REDAKTØRENS SPALTE	3
PALLE YDSTEBØ <i>Slaget ved Waterloo – 200 år etter</i>	4
HANS JØRGEN B. WIBORG <i>Sjøkrigen om Norge, april 1940</i>	14
IVAR BJØRKLUND <i>Partisaner i Finnmark – om minner og medaljer</i>	24
ODD GUNNAR SKAGESTAD <i>Krigsstaten Norge - er vi der nå?</i>	36
ANDREAS WANGBERG <i>Fra "War amongst the people" Til "War above the people"?</i>	42
JAN A. RYGH <i>Festningers relevans i dagens trusselbilde</i>	50
ODD EGIL PEDERSEN <i>NATOs fremtid for kommando og kontroll er føderert</i>	54

RETURUKE 37

INTERPRESS NORGE
0 2

Norges eldste militære tidsskrift – siden 1831

AV ODD GUNNAR SKAGESTAD

Krigsstaten Norge - er vi der nå?

Fra 9. april 1940 – til dagens norske forsvar

Markeringen av 75-årsminnet for 9. april utløste fornyet interesse for Norges forsvarsberedskap. Spørsmål som hadde vært forvist til et halvglemt sidespor, ble hentet frem igjen: Hvordan står det egentlig til med vår evne til å forsvare Fedrelandet, dersom ulykken skulle være ute? Er vårt forsvar bedre forberedt på å stanse et angrep enn i april 1940?

ODD GUNNAR SKAGESTAD
har bakgrunn som fagdirektør
i Utenriksdepartementet, og
har lang erfaring med vår store
nabo i øst.

Forsvarsekspertenes dom har vært urovekkende: Forsvaret er i praksis like hjelpeløst som 9. april.¹ Evnen til krisehåndtering beskrives som marginal: ”Vi har i realiteten ikke noen forsvarsterskel. Det norske forsvaret er avviklet. Vi har væpnede styrker, som hver for seg holder svært høy kvalitet, men som på grunn av sin lille størrelse og lave utholdenhet ikke er noe verdt i en stridssituasjon, annet enn som ledd i større allierte oppsetninger”² Nedbyggingen av vårt konvensjonelle forsvar er en prosess som har skjedd dels som resultat av en fordreid sikkerhetspolitisk virkelighetsforståelse, dels som følge av strategisk omprioritering, og ikke minst gjennom konsekvent underbudsjettering. Resultatet er at vårt forsvar i dag, ifølge generalmajor Robert Moods diagnose, er ”på full fart inn i et systemkollaps”.

Endog vår forsvarssjef og vår forsvarsminister har nå gitt dem som kritiserer Forsvarets beredskap delvis rett. For å sitere forsvarsminister Søreide: - ”...jeg har ved flere anledninger sagt at en av de største utfordringene er at vi mangler dybde i strukturen, og at dagens forsvar ikke lar seg videreføre på mellomlang og lang sikt”.³

Dette er relativt nye toner – iallfall fra øverste hold. Vår forsvarsledelse skal likevel ha ros for å ha erkjent noe som en del av oss andre har påpekt i en årrekke. Det har ikke manglet på advarende røster.⁴ Røster som fra politisk ansvarlig hold har vært ignorert, marginalisert og til dels latterliggjort. Varslerne har gjennomgående blitt stemplet som utdaterte dinosaurer – bakstrevere som ikke hadde forstått den sikkerhetspolitiske nye tid. Symptomatisk var følgende uttalelse av mangeårig leder av Stortingets forsvarskomite Marit Nybakk: ”Den største trusselen mot norsk sikkerhetspolitikk i dag er folk som mener at vi fortsatt skal ha et forsvar basert på at det kommer en fiende rullende gjennom Sverige i panservogner”.⁵

For 10-12 år siden var det parolen ”Transformasjon” som rådet grunnen i norsk forsvars- og sikkerhetspolitisk tenkning. Transformasjon handlet, ifølge daværende forsvarsminister Kristin Krohn Devold, om ”nye måter å tenke på, nye måter å handle på”, og i denne forbindelse måtte Forsvaret være ”leveringsdyktig, levende og ledende”.⁶ Budskapets essens var at vi måtte kvitte oss med mental bagasje fra gårsdagens truselbilde, og ta inn over oss at Norges interesseområde strekker seg fra Grense-Jakobselv til gatene i Kabul. Det var et budskap som i 2005 fikk sin operative utforming i styringsdokumentet *Styrke og relevans*,⁷ et 79 siders aktstykke som iallfall inntil nylig (om enn i den noe reviderte versjonen *Evne til innsats* fra 2009) har vært retningsgivende for norsk forsvarspolitik.

Myten om ”Krigsstaten Norge” vs. 1970-80-tallets sikkerhetspolitiske realiteter

Undertegnede kan erindre at Institutt for statsvitenskap ved Universitetet i Oslo en gang i 1969 arrangerte en ekskursjon for sine studenter til PRIO – også kalt Institutt for Fredsforskning. Vertskapet hyggelige representanter orienterte beredvillig om

PRIOs virksomhet. I særdeleshet ble det fremhevet at man var engasjert i et prosjekt benevnt "Krigsstaten Norge". Oppdragsgiveren var Det Norske Studentersamfund, som hadde vært generøse nok til å avse pengemidler for at PRIO skulle påvise at Norge var en "krisstat". PRIO tok oppdraget alvorlig. Man hadde riktignok – ble det innrømmet – ikke klart å finne noen norsk krigsstat. Men instituttet ønsket likevel å levere varene, og dét skjedde ved utgivelsen i 1970 av boken *Krigsstaten Norge* (155 sider) på Pax forlag. Som forfattere figurerte forskerne Nils Petter Gleditsch og Sverre Lodgaard (sistnevnte skulle senere bli kjent som mangeårig direktør på Norsk Utenrikspolitisk Institutt - NUPI).

Bokens nedslagsfelt var en forholdsvis begrenset krets av NATO-motstandere, og utgivelsen skapte ingen store rystelser i vår hjemlige sikkerhets- og forsvarspolitiske debatt. Her hadde man annet å tenke på. Dette var under en av Den Kalde Krigens mange kjølige faser, hvor spesielt Sovjetunionens styrkeoppbygging på Kola samt den sovjetiske Nordflåtes utvidede øvelsesmønster skapte bekymring. Hva disse truslene innebar for Norges sikkerhet ble i årene 1970-72 gjenstand for en bred offentlig debatt, hvor spesielt NUPIs sikkerhetspolitiske forskere Johan J. Holst, Anders C. Sjaastad og John Kristen Skogan leverte en nesten samlebandspreget produksjon av notater, artikler og analyser. Samtidig krøp Norge tett inn under den amerikanske atom-paraplyen. Gjennom 1970-/80-årene ble Forsvaret modernisert, bl.a. med vekt på tilpasning til å kunne motta alliert bistand i en krisesituasjon. Det var en tid og en utvikling preget av forsvarspolitiske valg som avstedkom tildels sterk offentlig debatt: Noen av oss husker fortsatt den betente striden som knyttet seg til stikkord som "rakettsaken", "dobbelvedtaket" og "forhåndslagring".

Men "Krigsstaten Norge" var det ingen som snakket om. Et slikt uttrykk ville rett og slett virke altfor virkelighetsfernt og tøvete. Norges forsvar var dengang, som tidligere, ment å skulle forsvare Kongeriketets territoriale integritet. Norsk forsvars-

politisk doktrine la til grunn at denne oppgaven skulle kunne håndteres med alliert hjelp, basert på NATOs grunnleggende karakter som kollektiv garantist for det enkelte medlemslands sikkerhet. Og NATO var en *defensiv* forsvarsallianse: Ikke minst fra norsk hold avviste man enhver tanke om at alliansen skulle kunne engasjere seg i "out-of-area"-operasjoner.

Det sikkerhets- og forsvarspolitiske paradigmeskiftet

Berlinmurens fall og Sovjetunionens sammenbrudd innvarslet en utvikling som i løpet av 1990-tallet skulle føre til et paradigmeskifte i norsk sikkerhets- og forsvarspolitikk. En vedvarende kostnadskrevende moderniseringsprosess ble ledsaget av en tiltagende slanking, som på lengre sikt skulle vise seg å innebære en gradvis nedbygging av anlegg og styrkeoppsetninger. Dette var en utvikling som skjedde nærmest parallelt med at Norge med akselererende fart skapte seg et selvbylte som "humanitær stormakt" – en storeksporthør av fred og forsoning, og et forbilde for andre nasjoner i alt som er godt og riktig. Et selvbylte og en rolle som per definisjon ikke kunne begrenses til eget territorium. Men heller ikke NATO forble uberørt av de forandringenes vinder som ledet til et utvidet sikkerhetsbegrep, med en uttalt humanitær komponent, hvor også omsorgen for våre naboers ve og vel måtte inngå.

Om det ikke hadde gått opp for oss før, skulle Kosovo-konflikten i 1999 vise med all tydelighet at det nå var en ny virkelighet, med nye hensyn, nye prioriteringer og nye spilleregler som gjaldt. Og det nye stikkordet, som rettferdiggjorde bruk av våpenmakt mot fremmed jord i fredens og forsoningens tjeneste, var humanitær intervensjon. For mange forsvarsvenner, inkl. forfatteren av disse linjer, var det likevel et tankekors at Norge – gjennom sitt medlemskap i NATO – for første gang deltok i en angrepskrig mot et land utenfor alliansens område.⁸ Og dette var bare begynnelsen. Med begivenhetene 11. september 2001 kom kampen mot terrorisme på det internasjonale samfunns dagsorden.

I april 2015 la ekspertgruppen som ble nedsatt for å se på Forsvarets forutsetninger for å kunne løse sine mest krevende oppgaver fram sin analyse for forsvarsministeren. Tidligere har tilsvarende utvalg slitt med å se trusler lengre ut enn det budsjettet rekker. (Foto: VG)

For Norge og våre allierte ble behovet for å trygge den internasjonale rettsorden en hovedbegrunnelse - i tillegg til de humanitære hensyn - for å iverksette militære intervensjoner. Derfor ble våre soldater sendt i krig i Afghanistan, hvor de skulle bli værende i mange år. Derfor ble våre luftforsvarsenheter - norske kampfly, ført av norske flyvere - satt til å bombe Libya, og derfor er vi nå i gang med å bygge opp et militært nærvær i Irak.

De norske enhetene som settes inn i slike fjerne operasjoner, er topptrente og velutrustede spesialstyrker, med de mest avanserte våpen og annet utstyr. Dette er et resultat av en bevisst og systematisk satsing på opplæring og utrustning av styrker med spisskompetanse til å kunne settes inn i skarpe spesialoppdrag i FN- eller NATO-ledede operasjoner under de mest krevende og uvante forhold, under fjerne himmelstrøk. Men å holde seg med slike

styrker koster penger, mange penger. Og parallelt med denne utviklingen skjedde en gradvis, men i sum radikal nedbygging av vårt konvensjonelle forsvar, territorialforsvaret eller "invasjonsforsvaret". I tillegg til å ha vært en villet prosess, ble denne nedbyggingen ytterligere aksentuert gjennom vedvarende underfinansiering.

"Transformasjonen": En varslet rasing

Alle som gadd å følge med, måtte selvsagt se hvilken vei det bar. I realiteten ble vi vitne til en utvikling som med tiden måtte føre til at vi ikke lenger ville ha noe Forsvar. For å sitere daværende (fra 2005 til 2009) forsvarssjef, general Sverre Diesen:⁹ - "Fortsetter tapet av kjøpekraft vil Forsvaret om ca. 25 år være så svekket at bare begrensede enheter som Kystvakt og grensevakt mot Russland vil være i full funksjon. Et selvstendig, nasjonalt Forsvar

Er det russerne som har endret sitt syn på bruk av militærmakt under Putin, eller er det vi som for en periode glemte at andre ser på krig på en annen måte enn vi gjør? (Foto: Kremlin.ru)

vil være historie". Og for å vise at han mente alvor, foreslo forsvarssjefen i Forsvarsstudie 07 (FS 07) blant annet å nedlegge 12 av landets få gjenværende militærbaser samt vrake seks nye MTB'er til en prislapp på 5 milliarder kroner. Med fremleggelsen av FS 07 hadde forsvarssjefen åpenbart trukket den konklusjon – det være seg sin egen eller på vegne av sine politiske foresatte, på grunnlag av de signaler som han måtte ha hørt fra disse hold - at fremtidens norske forsvar skulle være et nisjeforsvar, tilpasset begrensede nasjonale og spesialiserte internasjonale oppgaver. Noe territorialforsvar skulle vi imidlertid ikke kunne koste på oss å ha.

Norge var altså allerede for snart 8 år siden havnet i en situasjon hvor vi i fullt alvor burde stille oss selv spørsmålet: Hva skal vi med Forsvaret? Var det virkelig dette vi ønsket? Skulle fremtiden bli at Norge skulle ha en krigsmakt, men ikke noe forsvar? Var det dette som skulle bli "Krigsstaten Norge"?

Disse, og lignende spørsmål har i realiteten vært stilt hele tiden mens denne utviklingen har pågått, dvs. i særlig grad gjennom de siste 15 år. Det er disse spørsmålene som har utgjort kjernen i de spora-

diske tilløpene vi har hatt til seriøs forsvars- og sikkerhetspolitisk debatt i det offentlige rom gjennom disse årene. Men fra de ansvarlige myndigheter - forsvarsledelsen, regjering og Storting - har det gjennomgående vært tyst. Her synes tematikken å ha vært omfattet av en vedvarende berøringsangst, som om man har stått overfor selveste "Elefanten i rommet" (for å bruke en tidsriktig metafor).

Nye erkjennelser?

Men noe er øyensynlig i ferd med å skje. Sammen med forsvarssjef Haakon Bruun-Hansen har statsråd Søreide erkjent at glansbildet som ble gitt av Forsvaret frem til og med høsten 2013, var uriktig. I desember 2014 annonserte forsvarsministeren at hun hadde oppnevnt en uavhengig ekspertgruppe bestående av "fremtredende og dyktige fagfolk", og opplyste herunder at "Gruppen skal vurdere Forsvarets evne til å løse sine mest krevende oppgaver. Fra sikkerhetspolitiske kriser, til forsvar av landet".¹⁰ Hva som skulle komme ut av dette initiativet, skulle vi raskt få vite – trolig raskere enn hva de fleste hadde forestilt seg. Allerede 28. april 2015 ble ekspertgruppens rapport overlevert forsvarsministeren.¹¹ Rapporten – et 100 siders dokument med

den løfterike tittel *Et felles løft* – er interessant lesning. Ikke bare fordi den anviser nye, radikale og kostnadskrevende tiltak for å gjenreise landets forsvarsevne, men ikke minst (som særlig påpekt av Klassekampens redaktør Bjørgulv Braanen) fordi rapporten viser hvor fundamentalt annerledes det tenkes om Forsvarets oppgaver i dag, sammenlignet med for bare ti år siden.¹² En lyte ved rapporten er dens vektlegging av Russlands angivelig ”nye rolle” som begrunnelse for omlegging av norsk forsvarspolitik – en vektlegging som bidrar til å bagatellisere de fatale feilvurderingene som ble gjort i norsk forsvarspolitik gjennom en årrekke. Samtidig er det lett å slutte seg til redaktør Braanen når han betegner ekspertgruppens rapport som et stort skritt fremover, idet den anlegger et langsiktig perspektiv på norske sikkerhetspolitiske utfordringer.

At ekspertgruppens rapport kom i kjølvannet av oppmerksomheten omkring den ulykken som rammet landet vårt den 9. april 1940, må kunne kalles god ”timing”. Markeringen av dette dystre 75-årsminnet bidro utvilsomt til å utløse en fornyet oppmerksomhet (ikke minst mot bakteppet av en kaldere og mer utrygg internasjonal utvikling) omkring vår sikkerhetspolitiske situasjon og vår forsvarsberedskap. Det kan være god grunn til å følge Aftenposten-redaktør Stanghelles oppfordring om å børste støv av parolen ”Aldri mer 9. april!”.¹³ Trolig er det også bred enighet – blant politikerne så vel som blant folk flest om at vi bør satse mer på Forsvaret. Det prinsipielle spørsmålet om hva slags forsvar vi bør satse på, er likevel ennå ikke avklart – til tross for ekspertgruppens anvisninger. Ekspertene har talt, og det vil nå være opp til våre politiske myndigheter å avgjøre om *Styrke og relevans* fra 2005, supplert med *Evne til innsats* fra 2009, fortsatt skal være Norges sikkerhets- og forsvarspolitiske doktrine, eller om denne doktrinen skal skrinlegges og avløses av *Et felles løft*. For å sette det på spissen: Skal vi koste på oss å prioritere gjenoppbygging av vår hjemlige forsvarsevne, eller skal vi fortsatt primært være en ”Krigsstat” med noe som i beste fall kan kalles et nisjeforsvar?

Referanser:

- 1 Se artikkelen ”Forsvarsekspert: Forsvaret i praksis like hjelpeløst som 9. april”, Aftenposten 9. april 2015, s.4-5; <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/Er-Norge-bedre-forberedt-i-dag-enn-9-april-1940-797275.html>.
- 2 Flaggkommandør (pensjonert) Jacob Børresen, gjengitt i Aftenposten 9. april 2015.
- 3 Sitert i Aftenposten 9. april 2015.
- 4 Blant fremtredende samfunnsdebattanter som gjennom de siste 15 år har tatt til orde mot nedbyggingen av vårt konvensjonelle forsvar, må særlig nevnes flaggkommandør Jacob Børresen og generalmajorene Torkel Hovland, Lars Sølberg og Robert Mood, samt forsvarsanalytiker Øystein Steiro.
- 5 Marit Nybakk i uttalelse til NRK 8. desember 2003.
- 6 Kristin Krohn Devold i foredrag for Oslo Militære Samfund i januar 2004, tekst trykt i Norsk Militært Tidsskrift nr.2, 2004.
- 7 Styrke og relevans – strategisk konsept for Forsvaret, styringsdokument lagt frem av Forsvarsdepartementet 10. januar 2005; <https://www.regjeringen.no/nb/dokumenter/styrke-og-relevans/id88189/>, samt den reviderte versjon *Evne til innsats* fra 9. september 2009; http://www.regjeringen.no/globalassets/upload/fd/dokumenter/evne-til-innsats_strategisk-konsept-for-forsvaret.pdf
- 8 Fremholdt bl.a. i forfatterens tale til Den norske forening i Paris 17. mai 1999; <http://www.ogskagestad.net/NorParisMai99.pdf>.
- 9 Påpekt av Forsvarssjefen ved fremleggelsen av Forsvarsstudie 07 (FS 07), gjengitt i Aftenposten (artikkelen ”Nasjonalt forsvar blir historie”) 5. november 2007; <http://www.aftenposten.no/nyheter-iriks/-Nasjonalt-forsvar-brAblir-historie-6492921.html>.
- 10 Forsvarsministerens artikkel ”Forsvaret under lupen”, trykt som kronikk i Aftenposten 18. desember 2014; <http://www.aftenposten.no/meninger/Ine-Eriksen-Soreide-Forsvaret-under-lupen-7830357.html>.
- 11 Ekspertgruppen for forsvar av Norge, *Et felles løft*, utg. av Forsvarsdepartementet 28. april 2015; <https://blogg.regjeringen.no/annedivi/files/2015/03/2015-04-27-Et-felles-Loft-webversjon.pdf>.
- 12 Bjørgulv Braanen, ”Nasjonalt forsvar”, artikkel i Klassekampen 30. april 2015; <http://www.klassekampenn.no/article/20150430/ARTICLE/150439999>.
- 13 Harald Stanghelle, artikkelen ”Begrepet som forsvant”, Aftenposten 9. april 2015, Del 2, s.3; <http://www.aftenposten.no/meninger/kommentarer/Harald-Stanghelle-kommenterer-Det-er-pa-tide-a-borste-stov-av-Aldri-mer-9april-parolen-7973093.html>